

Ния Пенева¹

(РУ „Ангел Кънчев“, България)

КОНЦЕПТЪТ *ПОЛИТИК* В ЛОЗУНГИТЕ НА
ПРОТЕСТИРАЩИЯ БЪЛГАРИН ОТ 2013 г.

Niya Peneva

THE CONCEPT *POLITICIAN* IN THE SLOGANS
OF THE PROTESTING BULGARIAN IN 2013

Резюме: В концептосферата на протестиращия българин концептът *политик* се характеризира преимуществено с отрицателни качества и черти – непостоянство, двуличие, неискреност, измама, лъжа, суета, празно самохвалство, политическа безпринципност и хамелеонщина, прояви на обсебеност, лудост, некоординираност, неадекватност. Тази нагласа пряко рефлектира върху отношението на българина към институциите – негативно, неуважително, без доверие.

Abstract: In the concept sphere of the protesting Bulgarian, the concept “politician” is characterised predominantly by negative traits and features – inconsistency, duplicity, insincerity, deceit, lie, vanity, ostentation, lack of principles, changes of affiliation, and manifestations of obsession, insanity, incoordination and inadequacy. This attitude directly reflects on the way the Bulgarian treats the institutions – negatively, disrespectfully and distrustfully.

Ключови думи: концептосфера, протестиращ, концепт, политик, лозунги

Key words: concept sphere, protesting, concept, politician, slogans

През своя жизнен път човек мисли, разбира, осъзнава, оценява, преживява, изгражда личната си ценностна система и се сдобива с нови ментални, културни, духовни представи и идеи за заобикалящия го свят, трупайки нови познания. **Концептът** отразява културно-

¹ ndoneva@uni-ruse.bg

националните представи на човека за света около него. В лингвистичната наука терминът е въведен в обръщение още през 1928 г. от Сергей Асколдов. В статията си „Концепт и слово“ Асколдов определя концепта като: „ментално образуване, което в процеса на мислене поражда неопределено множество предмети от един или друг вид“ (цит. по Маслова 2004: 31). Според руската лингвистка В. Н. Телия (1996) концептът е: „това, което знаем за дадения обект във всичките му проявления.“ (Телия 1996: 97) За В. И. Карасик концептите са ментални формирания, които се основават както на личния, така и на социалния опит на човека (Карасик 2002). Това са многопластови структури с различна природа. В дадени житейски и социални ситуации отделни жизнени фрагменти от живота на личността се фиксират в паметта ѝ. При положение, че са съществени и повтарящи се, те се преобразуват в концепти. Д. Лихачов смята, че концептът не само заменя собственото значение на думите, но и оставя възможност за въображение, творчество, фантазия, за натрупване на допълнителни смисли. В тази връзка той е не само обозначение, знак или сигнал, а може да се възприема и като послание, разчитано, разбираемо индивидуално от адресатите (Лихачов 1997: 280–287). В изследването си възприемаме схващането на Лихачов за същността на концепта.

Под влияние на разнообразни фактори концептът може да се видоизменя във времето, да съкращава или да обогатява съдържанието си. Това обогатяване не е възможно без участието на езика. Затова изследването на концепта като ментален конструктор следва да се извършва, като се отчита съотношението между *език – съзнание – култура*.

Докато **понятието** е форма на мислене и представлява съвкупност от съществени познати признаци на даден обект, то **концептът** е ментално образуване, което отразява знанията за даден обект.

Протестните лозунги отразяват познания, разбирания, оценки, културни смисли на протестиращия, свързани с концептите, които изграждат концептосферата на протестиращия българин: **свобода** (*Свобода или смърт!; Да живее свободна България*), **лъжа** (*Ако на лъжата краката са къси, държавата ще ходи на ръце!*), **демократия** (*Орешарски, бъди мъж, а не бърсалка на Станишев и компания!; Време е да преминем от ДЕМОкрация към пълната версия!*;

Вчера – преврат с компромат! Днес – управление на инат! Утре – терор и дикатат!), **корупция** (*Съд за съда!; Прокурор за прокурора; Мразя ви безплатно!; Плевенлиев, га взе 60-те милиона?*), **безсъвестност** (*Как въобще спите нощем?*), **власт** (*Ако загубя, печели цял народ. Ако спечеля, печели само мафията!; Мафията дава сила!; Те придобиха всичко, сега искат татковината ни!*), **задкулисие** (*Докога ще мълчим? Спрете да източват държавата!; Дудук, кажи защо те уволниха от БТВ?*), **безчестие** (*Откраднахте бъдещето на родителите ми, но МОЕТО не го давам!; Честта е по-скъпа от парата – идете си с чест!*).

В настоящата разработка ще се спрем на един основен концепт, вербализиран от протестния език, а именно концептът **политик**. Концептът се отнася към групата на социално-политическите концепти. Думата *политик* е със следните значения: „1. Човек, който се занимава с политика”. 2. Човек, който постъпва умело, с усет, с такт“. (Буров, Бонджолова, Илиева 1995: 551). Тези значения изграждат ядрото на концепта. В етимологичния речник на българския език думата е представена по следния начин: „който се занимава с политика (1847, Ем. Васкидович). – Чрез рус. *политик*, което е от пол. *politik*“, а то – от лат. *politicus*“. Лексемата е производна от „политика“, за етимологията на която има спорове. Ел. Георгиева допуска френско влияние, докато Л. Андрейчин го отрича. Според него думата „политик“ е резултат от прякото взаимодействие между гръцки и български език през Възраждането (Анастасов, Дейкова, Димитрова-Тодорова, Дукова 1996: 499).

В съвременното българско национално съзнание концептът **политик** извиква многообразни, но преобладаващо негативни асоциации. Особено внимание се обръща на професията *депутат* като представителна за политическата система, която извиква множество асоциации в негативен план – **корупция, непрофесионализъм, злоупотреба с власт, тунеядство** и т.н.

Немаловажно за уточняване е следното обстоятелство, което задава спецификата на българския политически живот. То има своя историческа генеалогия. Заради родови борби, войни, робство, политически интриги в България няма български род, който да се похвали с аристократична дълговечност. Аристокрацията и интели-

генцията се унищожават, като се започне още от Борис I. Ситуацията продължава през средните векове. Така още в самостоятелната история на България, преди падането под османска власт, се слага началото на почти генетичната българска традиция и до днес българският гражданин/поданик да не вярва, да не се вслушва, да не се съобразява с гласовете и позициите на управляващите, да ги омаловажава, да им противостои. (Политическият елит играе символична роля на аристокрация в българския политически и обществен живот.)

Въпреки различните политически системи, управлявали в съвременната ни политическа история, образът на политика не се променя съществено, напротив – запазва удивително устойчива негативна същност. В периода 1944-1989 г., времето на социализма в Народна република България, политическият режим предполага и предпоставя издигането на политическата фигура в култ. Създава се външно впечатление, че мнозинството споделя силната си привързаност към нея. Култът към личността и свободата на словото са две взаимноизключващи се явления, които не могат да се съвместят в обществения живот. При тоталитарно управление гражданинът е лишен от възможността свободно да изкаже неодобрение, несъгласие с управлението на властта. След 1989 г., когато се сменя политическата система и се дава път на демокрацията, се установява режим на свободно изразяване на мнение с възможност да се поддържат или да се отхвърлят симпатии/антипатии към управляващата власт, към политика в управление или този в опозиция. Промяната чрез тези процеси дава воля на гласа на българина, който излиза на първите спонтанни масови протестни митинги, където възразява, утвърждава, укорява, квалифицира, хули, т.е. публично, на висок глас заявява гражданската си позиция и отношение. Езикът става негово оръжие, с него той влиза в безкомпромисна схватка с народния избраник, порицавайки основно негативни черти от управлението и поведението му, склонността му към аморални и неетични действия, недопустими за позицията и отговорностите му в обществената система.

Факт е, че авторитетът на политика в българското обществено пространство е твърде спорен, а най-често личността му се квалифицира и сравнява с необразованост, със смешна, нелепа надутост и фалшива престижност. Като глас на обществото протестиращият

осмива и осъжда, демонстрирайки презрително отношение към политическите фигури и партийните централи. Респектът, уважението, обаянието, достойнството все по-малко се свързват с личността на иначе избрания от народа.

През протестната 2013 г. основен обект на емоционално-оценъчно отношение е фигурата на министър-председателя Пламен Орешарски, значещо политическо лице на държавността. Раждат се немалко лозунги, които коментират и осмиват персонални качества на политика – *неориентираност, безпринципност, нерешителност* и пр. В това отношение стилистично значима е ролята на **вторичната антропонимна номинация**, употребена като обръщение. В контекста на протестното време се създават нови асоциации, проговаря езикът на символа, метафората, сравнението, които разширяват кръга на познатото, добавят нови познавателни компоненти. **Езиковата игра**, използвана в лозунгите, става основният езиков инструмент, чрез който се постига в максимална степен ефектът на иронично-подигравателното отношение.

Лозунгът *Оглушарски, това не е серенада! Оставка!* е структуриран от две изречения – просто двусъставно общоотрицателно изречение и дума изречение. В първото от тях в позицията на обръщение е употребен антропоним оказионализъм, с който експресивно-оценъчно е назован министър-председателят. В семантиката на името се обиграва значението на фразеологизма *правя си оглушки* („Преструвам се, че не чувам или не разбирам, когато ми се казва да извърша нещо“), което в съчетание с параномазията и използваната пунктуация разширява смислово-емоционалния обем на антропонима, за да се актуализират в семантичната структура на изказването конотативните признаци „ироничност“, „дебелоочие“, „арогантност“, „социална неотзивчивост“. Първото изречение в лозунговия текст мотивира логически и емоционално следващия речев акт, чиято категорична императивност е подчертана с удивителния знак.

В простото двусъставно императивно изречение *ОреШаро, пусни кокала!* отново лингвокреативността на протестиращите се проявява по оригинален начин. Изостреният езиков усет към строежа на езиковите единици и словообразователните възможности на езика, съчетани с езиковата компетентност на протестиращия и неговото

етнокултурно мислене, дават възможност той да създаде лозунг, посредством който да разкрие отблъскващи личностни качества на политика – *властолюбие, алчност, егоизъм, раболепие*, които предизвикват неговата морална санкция и адекватното му социално и речево поведение.

Лозунгът *Всеки момент очакваме доставката на ПРЕСНИ БРУЛЕНИ ОРЕХИ!!!* е оформен като просто едносъставно неопределено-лично изречение. Авторът умишлено графически фокусира вниманието върху словосъчетанието *пресни брулени орехи*, като го изписва с главни букви и го подсилва с три възклицателни знака в края на изречението. По този начин се подчертава важната стилистична функция, която изпълнява номинативната единица, посредством която вторично се обозначава административният и политически акт „оставка“. Лексемата *орех* насочва по асоциативен път съзнанието на възприемащия лозунга към премиера, който трябва да подаде оставката на правителството. В преносно-образната семантика на лозунга са актуализирани семите: „нетърпимост“, „принуда“, „надежда“, „увереност“. Концептът *политик* в този случай добавя към основното си значение допълнителни смисли, свързани с качествата **преходност, непоследователност, нетрайност, конюнктурност**. Вокативното просто въпросително (риторично) изречение *Сламен Олигарски, оплете конците, а кукло?* съдържа познание за политическия живот – в обществото битува мнение, че министър-председателят управлява страната като олигарх и посредством олигарсите. В експресивно-емоционално-образната семантика на лозунга си взаимодействат активно значенията на фразеологизмите “оплитам конците” и “кукла на конци” с конотативните признаци на лексикалните единици *сламен (фиктивен, безволев, безличен, зависим, манипулируем човек)* и *Олигарски*. Този лозунг прибавя нови компоненти в съдържанието на концепта *политик* – **олигархичност, несамостоятелност, непрофесионализъм, симулантност, прикритост**.

В лозунгите *Олигарски, оставка!, Олигарски да си ходи!, Кабинетът Олигарски ВЪН!* употребата на оказионалния антропоним, с който се именува министър-председателят, поставя също акцент върху олигархичната зависимост на съответния политик и на ръководеното от него правителство като цяло. Така протестиращият напомня

на управляващите, че държавата не е монопол на едно политическо и икономическо малцинство и няма никакво място за автократия. Затова са толкова остри и безапелационни неговите призови за подаване на оставка, за напускане на държавното кормило. Същото внушение се излъчва и от оформения като дума изречение лозунг *Оревоарски*. Краткото послание, семантизирано посредством целенасочено използвания френски израз за сбогуване „au revoir“, съдържа откровено иронично-негативно отношение и нетърпелива подкана за колкото се може по-скорошна раздяла.

Името на президента на България, основна и представителна фигура в държавния и политически живот на страната, също е повод за иронично-саркастично отношение: *Плевнокио – на лъжата краката са къси!; Плевнокио, върви си!*. Тук отново наблюдаваме описания по-горе езиково стилистичен механизъм на официално преименуване на съответното лице. Така се гради образът на президента Плевнелиев като **лидер с колебливо, нелидерско поведение** в политическия живот. Използването на името официализъм и на паремията активира междутекстова свързаност с италианската популярна приказка за дървеното човече Пинокио, чиято поука е, че не бива да се лъже и мами. Президентът е сравнен с приказния герой, чийто нос в приказката расте след всяка изречена лъжа. Кодираното послание е императивно поучително: „Погледни дългия си нос, не лъжи!“ . Иронично-подигравателното отношение откроява качествата **двуличие, неискреност, склонност към измама и лъжа**.

Сергей Станишев – Гафе, featuring. Лютовито и Боленката: Дим да ме няма! Имаме нужда малко да разнообразим, системата буксува, трябва да я доомаскарим. Времената не се менят, парите се въртят, и в моята офшорка се множат. Чуя се от мрежата и дърпам шалтера, към Кремъл заминавам довечера. Формата на това послание е нестандартна за лозунг, прилича повече на споделяне в социалната мрежа. Този текст е сатирично-изобличителен, който освен несъгласие и огорчение изразява и силна раздражителност на протестиращия от суетата, празното самохвалство, политическата безпринципност и хамелеонщина, от неспособността на политика, иначе със сериозни заявки в политическото пространство, да дава смислени отговори, от безпомощността му за адекватна

реакция пред доводи и аргументи. Отново оказионалният антропоним, включен в ярка езиково-стилистична игра, гради асоциативно-образния ореол на политика – текст на съвременна, популярна сред младите песен се дописва от протестния език. Той е съзнателно огрубен с разговорна лексика, с дисфемизма *чупя се*, което цели да се снижи, омаловажи, профанизира политическото влияние на съответните политически субекти. Смесването на имена на певци и политици реферира към компоненти от познавателния аспект на езиковата личност.

За да подсили своето пренебрежително отношение, протестирацията умишлено се обръща към политиците директно чрез собствените им имена. По този начин се демонстрира не близост и доверие, а груба **фамилиарност, неуважение, отсъствие на респект, съзнателно омаловажаване статута на политика** (*Серго, Волен и Местан – тикви от един бостан!*; *Серго, Волен, Бойко, Доган – в затвора!*; *Бойко бандит, стига геноцид!*; *Не си ти, когато си Волен!*). В лозунга *Серго, Волен и Местан – тикви от един бостан!* лексемата *тикви* е употребена с преносно-образното си значение (**кух отвътре**), а *бостанът* символизира общото безхаберие на управляващите независимо от принадлежността им към управляваща или опозиционна партия. Римата в лозунга допълнително засилва хапливата ирония и участва в изграждането на ритъма на текста.

За да създаде лозунга *Не си ти, когато си Волен!*, протестирацията използва структурата и посланието на популярен рекламен текст, който гласи: „Не си ти, когато си гладен“. Рекламата на десертен продукт внушава, че гладът променя човека – разсейва го, дразни го, потиска го, обсебва го. По същата аналогия протестирацията подрежда състоянията на духа и реакциите на политика Сидеров, когато присъства/не присъства в държавната власт. Така се градират персоналните **прояви на обсебеност, налудничавост, некоординираност, неадекватност.**

Лозунгът *Г-н Местан, с оглед на вербалната екзактност – марши от тук!* е композиран като просто изречение с подчертана вокативност и стилистично мотивирана пунктуация. Чрез цитираната номинация и съчетаването на стилистично маркирани елементи, принадлежащи на различни класове, се определя стилистичната окраска

на цялото изказване и се изговаря провокираното чувство за справедливост и достойнство. В общественото и медийното пространство политикът Лютви Местан е известен със своите ораторски умения, езикът му е наситен със специфична научна и политическа терминология. В неговия политически изказ често присъства изразът „*вербална екзактност*“. Протестиращият човек реагира и се разграничава от **пустословието и високопарността на политическия език**, защото чрез тях се унижава и обижда гражданската почтеност. Грубият императив *Мари от тук!* обявява присъдата. Така изисканите, сложни езикови конструкции, филологически умения на политика се обръщат срещу него. Те се възприемат като словесна политическа еквилибристика и стават обект на унищожителна ирония и сарказъм.

Господа политици, историята няма да ви запомни! (студентите по история); *Господа политици, идват лоши новини!* (студентите по журналистика); *Господа политици, предлагаме безплатни прегледи!* (студентите по психология). Това са лозунги, издигнати от студенти по време на протестните шествия от 2013 г. Притежават идентична структура, но обговарят проблема от различни гледни точки – съответно като присъда, предизвестяване, маргинализиране. Спазеният речев етикет при обръщението изразява само привидно уважение и респект. Иронията и сарказмът заедно изграждат негативния смисъл в плана на контекста. Втората част на лозунгите (...*историята няма да ви запомни, ... идват лоши новини, ... предлагаме безплатни прегледи*) повелително заявява предупреждение за **ответна реакция** и дори **заплаха**. *Историята няма да ви запомни* диагностицира проблема: **нищо стойностно не правите, за да бъде помнено и огласявано от историята**. Изречението *Идват лоши новини* съдържа негативна информация, като предсказва скорошна загуба на властовите позиции. В ...*предлагаме безплатни прегледи* целта на съобщението не е израз на състрадание към боледушия, а да **огласи диагноза**: болен! (болният трябва да се изолира от здравия организъм на общността). Със средствата на иронията и сарказма езикът на протестиращия отхвърля установеното статукво, призовава към радикална промяна на философията на политическия живот.

Като оригинален находчив начин за идентифициране, за осми- ване на политическото статукво на действащи политически фигури или партии протестиращият използва ефекта на акронима, който сам по себе си, чрез графичното си изображение и решение, изразява нестандартна иронична игра:

<u>Б</u> авно	<u>Г</u> рабливи	<u>Д</u> елян
<u>С</u> хващаща	<u>Е</u> ничари	<u>П</u> еевски
<u>П</u> артия	<u>Р</u> азграбиха	<u>С</u> мятай
	<u>Б</u> ългария	

Езиковото съзнание събира графика и лексика, за да постигне единство на езиковия изказ, пълнота и смисъл, експресия на посланието. Алитерацията (особено повторението на сонорната съгласна „р”), звукописът, употребата на еднокоренни думи (*грабливи, раз- грабиха*) усилват въздействието на езиковата игра и чрез промяна на тоналността на съобщението допълнително стимулират експонира- нето на идеята.

В заключение може да се обобщи, че концептът **политик** се насища с допълнителни значения и смисли, като от ядрото му се изключва семантичният компонент („човек, който постъпва умело, с такт“). Асоциативно-смысловото поле на концепта изкрystalизира в тясна образно-семантична връзка и взаимодействие с концептите *корупция, лъжа, лицемерие* и др. под.

ЛИТЕРАТУРА

- Анастасов, Дейкова, Димитрова-Тодорова, Дукова 1996:** Анастасов, В., Дейкова, Х., Димитрова-Тодорова, Л., Дукова, У. Български етимологичен речник, т. 5. С: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1996. **Anastasov, Dejkova, Dimitrova-Todorova, Dukova 1996:** Anastasov V., Dejkova H., Dimitrova-Todorova L., Dukova U. Bulgarski etimologichen rechnik, t. 5. S: Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”, 1996.
- Буров, Бонджолова, Илиева, Пехливанова 1995:** Буров С., Бонджолова, В., Илиева, М., Пехливанова, П. Съвременен тълковен речник на българския език. Второ издание. В. Търново, 1995. **Burov, Bondzholova, Ilieva, Pehlivanova 1995:** Burov S., Bondzholova V., Ilieva M.,

Pehlivanova, P. Suvremeneni tulkoven rechnik na bulgarskiya ezik. Vtoro izdanie, V. Turnovo, 1995.

Карасик 2002: Карасик, В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград, 2002. **Karasik 2002:** Karasik, V. Yazikovoj krug: lichnost, koncepti, diskurs. Volgograd, 2002.

Лихачов 1997: Лихачев, Д. Концептосфера русского языка. – В: Русская словесность: Антология. Под ред. В. П. Нерознака. М., 1997, с. 280–287. **Lihachov 1997:** Lihachov, D. Konceptosfera ruskogo yazika. – V: Ruskaya slovestnost: Antologia. Pod red. V. P. Neroznak. M., 1997, s. 280–287.

Маслова 2004: Маслова, В. Когнитивная лингвистика. Учебное пособие. Минск, 2004. **Maslova 2004:** Maslova, V. Kognitivnaya lingvistika. Uchebnoe posobie. Minsk, 2004.

Телия 1996: Телия, В. Русская фразеология. М., 1996. **Teliya1996:** Teliya, V. Ruskaya frazeologiya. M., 1996.